

ЉИЉАНА БАЈИЋ*

Правци и перспективе славистичких истраживања у пројектима Комисије за наставу словенских језика и књижевности

BAJIĆ, L.: Directions and Perspectives of Slavic Research in the Projects of the Commission for the Teaching of Slavic Languages and Literature. *Slavica Slovaca*, 57, 2022, No 3., pp. 211-216 (Bratislava).

The paper presents a review of the scientific and research activities, as well as the projects carried out by the Commission for the Teaching of Slavic Languages and Literature, which include the theoretical and methodological foundations and practices of university teaching in relation to Slavic studies in Slavic and non-Slavic countries. A brief overview of the Commission's scientific conferences and publications is put forward, illustrating the activities of the Commission to date and providing a review of methodological, linguo-methodological and didactic themes and competencies in the sphere of academic Slavic research and teaching. In a broader sense, the topic of the paper is linked to the Slavic movement and the activities of Slavists within the International Committee of Slavists (ICS).

Slavic studies, Slavic movement, ICS, Commission, Slavic languages, literature, culture, projects.

Идеја о братству словенских народа и о словенској узајамности, баштињена у панславистичком и славенофилском покрету XVIII и XIX века, развијала се упоредо са националним буђењем и самодефинисањем словенских народа. Али она није опстајала само као културно-политички, идеолошки концепт већ и као делујућа свесловенска самосвест, која испитује и утврђује опште, заједничко наслеђе Словена. Интегративна идеја припадања словенском свету и заједничкој традицији, са којом се ширила свест о културној прошлости словенских народа и вредносном канону културе Словена, обнављала се до нашег времена. Уопштено се може рећи да су, чувајући словенску самобитност, и када су били раздвојени географијом, историјом и геополитиком, словенски народи остајали повезани колективним искуством, наслеђем и вредностима.

Национално буђење словенских народа у XIX веку и велико интересовање за њихову етногенезу, старине и споменике, развој језика, писменост и књижевност Словена, водили су ка постепеном конституисању славистике као посебне, „ареалоски дефинисане гране хуманистике.”¹ Од широко схваћеног словенства, до развоја филолошки схваћене славистике, која проучава језик и писану културу свих Словена, од великог поколења њених твораца, преко генерације која је уздигла и учврстила славистику као научну и високошколску дисциплину, до наших дана ова интердисциплинарна наука о језицима, књижевностима и културном наслеђу Словена прошла је пут динамичног развоја. Током времена мењао се појам славистике и њена научна методологија. Динамика тих промена имала је више различитих узрока. Међу релевантним узима се распад биполарне равнотеже снага у савременом свету

* Професор др Љиљана Бајић, Филолошки факултет, Универзитет у Београду, Србија, ica.bajic@gmail.com.

¹ Буњак, П.: *Раскршћа славистике*. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2019, s. 69.

и криза хуманистичких наука и академског образовања у постколонијалном добу.² У променама које прате савремену славистику као један од момената издваја се и процес државног уситњавања словенског света, праћен центрипеталним силама уситњавања словенских језика и књижевности.³ У универзитетској науци и пракси наставно и научно бављење словенским светом у целини, словенским језицима, књижевностима и културом уопште, неретко се замењује научним и наставним бављењем инословенским, нематерњим словенским језицима и књижевностима, док се изучавање матерњег словенског језика и књижевности „искључује” из славистичке целине и ближе одређује као србистика, русистика, полонистика..., чиме је идеја о славистичкој целовитости у посебности „увелико нарушена и негирана.”⁴ Са друге стране, у расправама које следе теоријско-методолошка питања изучавања и наставе словенских језика, књижевности и култура указује се на однос филолошки засноване славистике према културологији, односно на „измештање предмета изучавања филолошки схваћене славистике у културологију.”⁵ Али кретање славистике према студијама у којима различите дисциплине, методологија и истраживачка гледишта омогућавају славистици интеркултуралност, може, према мишљењу самих слависта, да доведе до редукције словенске филологије и затирања њеног академског карактера.⁶ Којим год путевима између традиције и иновације да се теорија и методологија славистике креће, извесно је да ће се и овде, као у другим наукама, критички преиспитивати како научно наслеђе славистике тако и њени правци у XX и XXI веку. Статус савремене славистике у свету зависиће од више фактора, који на њега делују: од националне традиције и наслеђа водећих слависта, нових праваца у научној теорији и методологији славистике, односа славистике према научним и културним парадигмама новог времена, од процеса и утицаја глобализације и сличног.

Са развојем славистике јачала је потреба за целисходним увидом у резултате и организацију научних задатака за чије решавање је била нужна сарадња већег броја стручњака и институција на међународном плану. Зато се од првог конгреса словенских филолога у Прагу 1929. године до данас одржава традиција редовног окупљања слависта из целог света. Славистичка истраживања од 1955. године, када је одржан Београдски међународни славистички састанак, кординира Међународни комитет слависта, који обједињује националне комитете у земљама у којима се негује ова научна и академска дисциплина. Од четвртог међународног конгреса слависта у Москви 1958. године Међународни комитет слависта делује и преко међународних комисија, научно-истраживачких тимова стручњака из словенских и несловенских земаља, којима је поверио истраживања у различитим областима словенских језика и култура и редовне презентације њихових резултата. Рад који обављају оцењује се као комплексан и систематски допринос словенским језицима и култури у европском и глобалном контексту.⁷

Са циљем да побољша квалитет научноистраживачке делатности и наставне праксе и сарадњу међу славистичким организацијама у међународном окружењу, Међународни комитет

² Zielinski, В.: Krize a cesty k obnově současné slavistiky. In *Международная славистика в прошлом и настоящем: проблемы методологии и кризис организации*. Брно: 2012, s. 66.

³ Буњак, П.: Славистика између филологије и културологије. In *Славистика*, 2013, XVII, s. 150.

⁴ Станковић, Б.: О изучавању словенских језика у инословенској средини. In Бајић, Љ. – Брборић, В. и др. (eds.): *Савремено изучавање српског језика и књижевности и словенских језика као матерњих, инословенских и страних*. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2014, s. 18.

⁵ Буњак, П.: Славистика између филологије и културологије, op. cit., s. 143.

⁶ Zielinski, В.: Krize a cesty k obnově současné slavistiky, op. cit., s. 70.

⁷ Жењух, П.: Огроман допринос науци славистичких комисија. In Драгићевић, Р. (ed.): *Стазама славистике*. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2019, s. 118.

слависта основао је, на предлог Савеза славистичких друштава Србије и његових представника, Слободана Ж. Марковића, Богољуба Станковића и Љиљане Бајић, Комисију за наставу словенских језика и књижевности. Комисија је акредитована на XIV међународном конгресу слависта у Охриду 2008. године, а затим, у још два наврата, потврђена одлукама Међународног комитета слависта о одобрењу и наставку активности Комисије за период од 2013. до 2018. године на XV конгресу у Минску и период од 2018. до 2023. године на XVI конгресу слависта у Београду. За председника Комисије именована је Љиљана Бајић.

На Првом међународном конгресу словенских филолога у Прагу програм је био подељен на секције, од којих је трећа била Педагошко-методолошка (дидактичка). Наставна, педагошко-дидактичка и методолошко-методичка област конгреса задржала се недуго после Другог светског рата: у Дидактичкој секцији другог конгреса у Варшави и Кракову 1934, Секцији за наставу славистике неодржаног трећег конгреса у Београду 1939. и Секцији педагогије на неодржаном конгресу у Москви 1948. Она је, после више деценија, поново нашла своје место у програму XVI конгреса слависта у Београду 2018. Са тим наслеђем слависта и потребама новог доба повезано је оснивање и постојање Комисије за наставу словенских језика и књижевности.

Као научна организација која окупља водеће истраживаче у области наставе славистике, Комисија броји 44 члана из 11 земаља, Црне Горе, Пољске, Словеније, Србије, Русије, Француске, Босне и Херцеговине (Републике Српске), Немачке, Украјине, Бугарске и Северне Македоније. Њихов рад по правилу има подстицајан и плодан ефекат за теорију, методологију и академску праксу наставе славистике на универзитетима у свету.

Учествујући на научним конгресима и конференцијама и објављујући материјале са скупова који ће послужити ширењу научних знања и наставних компетенција истраживача, у духу словенске традиције, Комисија настоји да унапређује међународну сарадњу у свим областима наставе словенских књижевности и језика као матерњих, инословенских и страних и у предметним методикама, методици наставе књижевности и лингвометодици.

У складу са научним значајем који имају у проучавању славистике као високошколске дисциплине, Комисија издваја и систематизује основне области и теме свога рада, планирајући полазишта и перспективе послова које треба да обави. То су:

Теорија и методологија наставе славистике

- Правци савремених истраживања у настави словенских језика, књижевности и култура
- Интердисциплинарна/мултидисциплинарна истраживања у области проучавања и наставе славистике
- Настава словенских језика, књижевности и култура у компаративној, интерлитерарној и интеркултуралној перспективи

Настава славистике као високошколска дисциплина

- Развој и правци изучавања славистике у систему високошколске науке и наставе
- Славистика унутар европског и националног научног и културног наслеђа
- Паралеле и прожимања у словенским књижевностима и културама
- Славистика и проучавање културе
- Настава словенских језика и књижевности у контексту дијалога култура
- Дигитална хуманистика и студије славистике

Славистичко образовање и академска пракса у свету

- Историја универзитетске наставе славистике
- Славистика и историја образовања и педагошких идеја
- Образовне политике и настава словенских језика и књижевности

Свој први, дугорочни пројекат, Комисија реализује под насловом „Актуелни теоријско-методолошки проблеми проучавања и наставе словенских језика, књижевности и култура”. Високо ценећи научни значај славистике, Комисија има за циљ да активностима на пројекту развија и унапређује научноистраживачку и наставну делатност у областима за коју је акредитована, оснажује интересовање и мотивацију истраживача за рад и размену академског искуства, доприноси напретку укупног, општег фонда знања и указује на могуће правце даљег рада у науци о настави и славистичкој науци у систему високошколске наставе у будућности.⁸ У оквиру овог пројекта планирано је више међународних научних конференција, од којих су одржане две, на Филолошком факултету Универзитета у Београду 2017. и на Филолошком факултету Великотрновског универзитета „Св Ђирило и Методије” у Великом Трнову 2019. Трећа конференција планирано је да буде у Охриду, на Филолошком факултету „Блаже Конески” Универзитета „Св Кирил и Методиј” у Северној Македонији 2022. Ради увида у активности и научне домете који су остварени, материјали конференција објављују се у посебним публикацијама Комисије, који су доступни на њеном сајту, на интернет адреси <http://ssds.org.rs/komisija-za-nastavu-slovenskih-jezika-i-knjizevnosti/>

Научни састанци Комисије удружују у истраживачку заједницу слависте који кроз научно и наставно ангажовање доприносе напретку академских студија словенских књижевности и језика као матерњих, инословенских и страних. О сврховитости тих научних иницијатива и резултатима који их прате говори велики број питања и тема отворених на скуповима. Показало се да су на првој конференцији Комисије постављени основни методички, дидактички и педагошки оквири за истраживања која ће уследити и наговештени правци у којима ће се она изводити и интензивирати. Саопштења се, већ од почетка, крећу у распону од увода у историју универзитетске наставе славистике, преко контрастивних и конфротационих анализа у настави словенских језика као инословенских и страних и компаративног проучавања књижевне грађе и текстова у инословенском миљеу, сагледаних у интерлитерарној и интеркултуралној перспективи, преко питања образовних система и језичких политика, на које се гледа из аспекта глобализације и културне динамике која утиче на развој компетенције локалних култура, до израде пројекта приручника за интернет и књижевност у настави, у коме се отвара питање о поезици дигиталне књижевности, типу текста и промењеној парадигми његовог читања у дигиталној књижевности. На доброј основи оваквих увида појачана су каснија интердисциплинарна проучавања наставе славистике у систему високошколске науке.

Друга половина XX века и почетак XXI века донели су нови поглед на славистичко образовање. У фокусу истраживача нису само језички ниво и стандарди, нови уџбеници и образовне технологије већ и наглашено занимање за интеркултуралну размену у образовању кроз обнављање дијалога језика и култура. Дијалог култура је важан чинилац савремених наставних и образовних процеса, укључен у садржаје образовања и хуманистичког васпитања. У условима интеркултурализма, који прихвата и артикулише односе/кому-

⁸ Бајић, Љ.: Реч уредника. In Бајић, Љ. (ed.): Актуелни теоријско-методолошки проблеми проучавања и наставе словенских језика, књижевности и култура. Београд: Филолошки факултет, 2018, s. 9.

никацију између различитих заједница, културних образаца и посебности култура, као и космополитске вредности, које се њима преносе, дидактичка теорија образовања мора уважити постојање и испреpletаност тих различитих елемената као сазнајних (васпитних и образовних) вредности, когнитивних компетенција и уобичајених пракси у свету.⁹

У области књижевних студија занимање за културу, које је обележило деведесете године XX века, доживело је процват у доба мултикултурализма. Означивши правце упоредног истраживања аутора и веза књижевности са другим текстовима културе, „нове критичке теорије истакле су гледишта на компаративистичке сличности у национално и етнички обележеној литератури и култури, али и значај културног алтеритета,¹⁰ показујући да препознавање књижевних и културних разлика служи узајамном познавању и богаћењу књижевности и културе. Настава словенских књижевности у компаративној, интерлитерарној и интеркултуралној перспективи у први план доводи питања методологије савремене методике. Она се налази пред задатком да понуди одговарајуће процедуре за проучавање књижевног текста, за његово примање и деловање у контакту са другим текстовима, предметима и областима културе, за интердисциплинарне и интермедијалне везе књижевности са другим уметностима, гранама хуманистике и наукама, за комуникацију са другим културама.¹¹ Развијајући се у складу са таквим задацима, упоредна методика, као област академске наставе књижевности, треба да понуди, опише и систематизује адекватне методе и путеве у раду на словенским књижевностима и на њиховој комуникацији са другим књижевностима и културама, као и да утиче на подизање нивоа књижевних знања и књижевне и опште културе у студијама. Своју стручну методологију развија на филолошким, књижевнонаучним и лингвистичким основама, користећи плуралност гледишта усклађених са језичком, естетском и сазнајном посебношћу књижевности и са интертекстуалним и интермедијалним везама и праксом упоредног проучавања словенских књижевности и култура. Проширујући истраживачко поље са књижевности ка компаративној књижевности и култури, она има у виду и читаоца, рецепцију текста и читалачке стратегије у његовом примању и деловању. Питања упоредне методике наставе словенских књижевности треба да буду развијана у наредним пројектним активностима Комисије.

Током XVI међународног конгреса слависта у Београду организован је округли сто Комисије посвећен положају словенских језика, књижевности и култура на универзитетима у свету. Овом темом почела је делатност Комисије на пројекту у коме ће се анализирати образовне политике и академске праксе наставе славистике у земљама словенског и несловенског света. Разумевање наставе као приоритетног подручја рада, посебно њене дисперзивности и сложености у савременом свету различитих образовних стратегија, омогућиће да се утврде и успоставе приоритетна поља у раду истраживача на образовним системима и профилисању академске праксе у хуманистичком високошколском образовању, посебно у оквиру студијских програма и програмских дисциплина са којима су повезани исходи учења, материјали за учење и рад и савремена информационо-комуникациона (образовна) технологија која их прати.

Као резултат дигитализације и примене информационих технологија у изучавању славистике, сачињена је и на XVI међународном конгресу слависта у Београду објављена Ре-

⁹ Бајић, Љ.: Теоријско-методолошки проблеми проучавања и наставе словенских књижевности у интертекстуалном контексту. In Бајић, Љ. – Сувајић, Б. и др. (ed.): Српска славистика II. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2018, s. 45.

¹⁰ Ibidem, s. 43.

¹¹ Ibidem, s. 44.

ферентна листа славистичких часописа при Међународном комитету слависта. Актуелна област дигиталне теорије и праксе у словенским студијама, библиотекарству и културном наслеђу разматрана је и на конференцији „Дигитална хуманистика и словенско културно наслеђе II” у Београду 2021. године. У продуктивној сарадњи Комисије за наставу са Комисијом за електронске библиотеке и дигиталну хуманистику и Комисијом за словенски свет и културе на Путу свиле, учесници скупа анализирали су домете дигиталне хуманистике укључене у сложену мрежу односа унутар културе. У обради когнитивне теорије мултимедијалног учења и оцени образовних потенцијала дигиталних ресурса као основе организацијске парадигме савременог информатичког доба као предност истакнута је могућност електронског учења да ангажује индивидуалне потребе и стилове рада корисника и да им помогне у истраживању и повезивању различитих области и концепата у раду на језику и књижевности.

У складу са активностима слависта у Међународном комитету слависта Комисија је отворила научни дијалог и сарадњу међу академским установама и појединцима на пољу наставе словенских језика и књижевности. Резултати и значај научноистраживачког рада и пројектне активности Комисије биће оцењени у односу на њихов допринос у научном простору европске и међународне заједнице. Обим и сложеност разматраног корпуса, у који улазе различите области словенских студија, филолошка и културолошка славистика, словенска књижевна компаративистика, академска славистика и предметне методике наставе, омогућиће да се сагледа јединствен хоризонт словенских народа, језика и култура као конститутивни део регионалног, европског и светског културног и образовног простора. То је основа са које се у наше време, када у вредносној и тржишној хијерархији знања славистика губи позицију стратешке дисциплине, са више оптимизма него што је уобичајено може гледати на њено значење и развој у будућности.

Направления и перспективы славистических исследований в проектах Комиссии по преподаванию славянских языков и литератур

Лиљана Байич

В статье дается обзор научно-исследовательской и проектной деятельности Комиссии по преподаванию славянских языков и литератур, включающей теоретико-методологические основы и практику университетского преподавания славистики в славянских и неславянских странах. Представлены итоги научных конференций и публикаций Комиссии, которые иллюстрируют предыдущую деятельность Комиссии и дают обзор методических, лингвометодических и дидактических тем и компетенций в области изучения и преподавания академической славистики. В более широком контексте тема статьи связана со славистическим движением и деятельностью славистов в рамках Международного комитета славистов (МКС).